

PRIOG ISTRŽIVANJU REFLEKSIJA RIJEČI »NUMERUS« U INFORMATIČKOM NAZIVLJU NJEMAČKOG JEZIKA

U radu se iznose rezultati autorova istraživanja o 'refleksiji riječi »numerus« u informatičkom nazivlju. Uspoređuju se stanje i normiranje tog nazivlja u njemačkom i hrvatskom ili srpskom jeziku. Dok je u njemačkom jeziku ustanovljena brojnost izraza izvedenih iz korijena »numer«, u hrvatskom ili srpskom jeziku može se još uvijek govoriti o skromnosti nazivlja tog porijekla. Na kraju autor ukazuje na potrebu timskog rada na informatičkom nazivlju i normiranja radi njegove jednoznačne primjene.

U stvaranju nazivlja svaka znanost teži jednoznačnim oblicima karakterističnim samo za nju. Pri tome ona posuđuje u opći jezik, posuđuje dijelove jezičnog sistema i na razne načine tvori nove nazive. Međutim, pod snažnim utjecajem polaznih impulsa iz jezičnog područja u kojem je određena znanost najviše razvijena prihvaćaju se i nazivi uobičajeni u tom stranom jeziku. Oni se doslovce prenose iz polaznog jezika, prilagođuju se nastavcima ili izgovorom jeziku-cilju ili se prevode više ili manje uspješno. Ljudi koji obavljaju taj prijenos često nisu stručno jezično osposobljeni za taj posao. To su stručnjaci određene struke koji za potrebe znanosti ili privrede svaki na svoj način uoblikuju nove nazive. Zato se u nazivlju može naići na više različitih prijevoda jednog te istog naziva, koji se istovremeno upotrebljavaju i zbunjuju čitatelja, pogotovo onog koji nije dobro upućen u struku. Osim prijevoda upotrebljavaju se također internacionalni oblici.

Cilj rada na nazivlju je utvrđivanje jednoznačnih naziva. Ovu konstataciju potkrijepit ćemo u ovom radu primjerom riječi »numerus« na području informatike.

Promatramo kako se u nazivlju informatike u njemačkom jeziku formirao skup naziva jednog od bazičnih pojmova, a to je pojam »broj«. U tehničkom pogledu moderan prijenos informacija odvija se najčešće na principima brojevnih sistema; broj unosi red, kako je govorio Pitagora. Za taj pojam njemački jezik raspolaže riječima: »die Zahl«, »die Nummer«, »das Numerale« i srodnom riječi za pisani znak, tj. znamenku, »die Ziffer«. Riječ »die Zahl« ne upotrebljava se u terminologiji informatike u smislu prikazivanja podataka i znakova, iako prema općim rječnicima ona je objašnjena kao viši pojam za »die Nummer«, a u matematici se upotrebljava, i to vrlo mnogo, u složenicama. »Die Zahl« znači 1. količinu, veličinu ili slično, 2. sumu više osoba ili stvari itd. (Duden, Wörterbuch 1978.). Pojam

»die Nummer« dolazi iz talijanskog »numero«, odnosno latinskog »numerus«, i znači »broj koji nešto označava, redoslijed i dr.« (Duden, Wörterbuch 1978.). Koristi se u brojnim frazama i dosta često u prenesenom značenju (pogledati Duden, Stilwörterbuch 1956.). »Das Numerale« dolazi iz kasnog latinskog, a znači »broj kao gramatičku kategoriju«.

Ovdje se ograničavamo na informatičko nazivlje, pa će nas zanimati refleksija riječi »numerus«.

Informatika, nova znanstvena disciplina prolazi put stvaranja svog nazivlja, a u njemačkom jeziku već su stvoreni standardi na koje se možemo osloniti, a to su DIN-norme (Deutsche Normen). Norme koje se odnose na obradu informacija jesu plod dvadesetgodšnjeg rada Njemačkog instituta za normiranje (Deutsches Institut für Normung) na nazivlju ove znanstvene discipline. Ne isključuju se daljnja poboljšanja i nadopune. Norme žele omogućiti upotrebu jednoznačnih pojmova kako bi se izbjegli nesporazumi koji u praksi nastaju zbog različitih naziva za isti pojam.

Do sadašnje norme DIN 6763 »Nummerung« Allgemeine Begriffe došlo se postepeno. Najprije je postojala prednorma od studenog 1965. koja se u praksi pokazala korisnom jer je pomogla otklanjanju velike nejedinstvenosti pojmova prikazivanja podataka i znakova. Nakon isteka roka trajanja prednorme i pročišćavanja pojmova, od kojih su neki otpali, donijeta je norma, koju ovdje citiramo, 1981. godine. Ona definira pojmove koji se odnose na prikazivanje podataka i znakova (Nummerung).

Najprije definira riječ »Nummer« koja znači utvrđeni slijed znakova (slova, brojki i posebnih znakova) prikazanih u pravilu »shemom numeriranja«. »Nummer« je naziv za viši pojam koji obuhvaća numerički i alfa-numerički znak kao i alfa znak. Pojam »Nummerung« treba upotrebljavati isključivo i izbjegavati srodni pojam »Numerierung, Codierung«. »Nummerung« je dakle naziv za obuhvatni pojam o znanju i svim djelatnostima u vezi s tvorbom, podjelom, upravljanjem i upotrebom znakova (Nummern). Ako usporedimo što nam govori najopsežniji rječnik za tehničko nazivlje (Dabac, 1969), naći ćemo da kod »Nummerung« postoji uputa pogledati »Numerierung«, a zatim slijede prijevodi »numeriranje, označavanje n brojevima, oznaka f brojem, numeracija f«. Ovdje dakle još nije (logično s obzirom na vrijeme izdanja) razdvojen pojam »Nummerung« od »Numerierung«. Paralelno s izrazom »Nummerung« stvoreni su u njemačkom jeziku za opis osnovnih djelatnosti u tom smislu glagoli »benummern« (engl. to allocate numbers), umnummern (engl. to change numbers), »entschlüsseln« (engl. to decode). »Benummern« znači utvrditi »Nummer« za »Nummerungsobjekt« i ne smije se zamijeniti s izrazom »numerieren«, »umnummern« znači mijenjati »Nummer« koji je utvrđen za jedan »Nummerungsobjekt« u drugi »Nummer«. Izbjegavati treba »numerieren«. U našoj informatičkoj terminologiji ne upotrebljava se glagol s tim korijenom, koliko se može zaključiti iz konzultirane stručne literature (Ferišak, 1981). Druga je stvar s pridjevom »numerisch«. U njemačkom jeziku imamo izraz »numerische Nummer« za slijed brojki, »alfanumerische Nummer« za slijed slova i brojki i složenicu »Alphanummer« za slijed slova. Kod nas se govori o »alfanumeričkim znakovima (Ferišak, 1981, str. 157), »numeričkom alfabetu« (Ferišak, 1981, str. 33). »Nummer« je u našem jeziku »znak«.

U spomenutoj DIN-normi brojne su složenice s korijenom »Numer« bilo kao određenicom ili osnovnom riječi (Bestimmungswort, Grundwort), npr.: Nummernstelle, Nummernteil, Nummernsystem, Verbund-Nummernsystem, Parallel-Nummernsystem, Nummernschema, Nummernplan, Nummernschlüssel, Nummernbereich, Klassifizierungsnummer, Zählnummer, Sachnummer, Unterlagennummer, Personennummer).

Ako historijski promatramo upotrebu izraza »numer, numera« u našem jeziku (Maretić, 1917—1922, Skok, 1972), vidjet ćemo da ga je upotrebljavao Reljković i Vuk, a da se glagol »numerisati« (Srbija), »numerirati« »označiti brojem« također upotrebljavao, pa i »prenumerirati se« i prevedenica »prenumeracija« »predbrojka«.

JUS A DO 010 1977. govori o »numerisanju odeljaka i pododeljaka u pisanim dokumentima« i tu se dakle pojavljuje izraz »numerisanje«. U informatičkoj literaturi ne susreće se taj izraz, nego »prikazivanje podataka i znakova«.

Na osnovu istraženog materijala može se zaključiti da se internacionalizam latinskog porijekla od korijena »numer« upotrebljava u njemačkoj informatičkoj literaturi mnogo češće nego u hrvatskom ili srpskom jeziku, gdje se zamjenjuje drugim domaćim riječima. Na nekom budućem JUSu leži zadatak da normira to nazivlje radi jednoznačnosti terminologije u primjeni i interpretaciji.

L I T E R A T U R A

- Dabac, V.: *Tehnički rječnik, njemačko-hrvatskosrpski, Tehnička knjiga, Zagreb, 1969.*
- DIN, *Taschenbuch 25, Informationsverarbeitung 1, Beuth Verlag, Berlin, Köln, 1981.*
- Duden, *Bedeutungswörterbuch, Bd. 10, Dudenverlag, Bibliographisches Institut Mannheim, Wien, Zürich, 1970.*
- Duden, *Stilwörterbuch der deutschen Sprache, Bd. 2, Dudenverlag, Bibliographisches Institut, Mannheim, 1956.*
- Duden, *Das grosse Wörterbuch der deutschen Sprache, Dudenverlag, Bibliographisches Institut Mannheim, Wien, Zürich, 1978.*
- Ferišak V., Birola H., Panjan Ž., Rusan I., Srića V., Škoro I., *Osnove informatike, Informator, Zagreb, 1981.*
- Maretić T., *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU, Zagreb, 1917—1922., dio 8.*
- Skok P., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU, Zagreb, 1972.*
- Wahrig G., *Deutsches Wörterbuch, Mosaik Verlag 1980.*

*Divjak Z. Ein Beitrag zur Forschung der Reflexion des Wortes »numerus«
in der informatischen Terminologie der deutschen Sprache*

ZUSAMMENFASSUNG

Die Entwicklung der Wissenschaft stellt vor die Fachleute die Aufgabe, für die bestimmten neuen Begriffe neue Termine zu schaffen. Das Wichtigste dabei ist die Eindeutigkeit der Termine. Auf dem deutschen wissenschaftlichen Gebiet der Informatik haben die zwanzigjährigen Bemühungen des Deutschen Instituts für Normung zu der Norm DIN 6763 »Nummerung« Allgemeine Begriffe, geführt, wodurch man alle Begriffe der Nummerung auf einer Stelle normiert, finden kann. In der kroato-serbischen Sprache findet man wenige Begriffe von dem lateinischen Stamm »numerus« abgeleitet, obwohl sie historisch gesehen in der Kunstprosa notiert werden. Eine zukünftige JUS-Norm sollte zeigen, ob man ohne Termine von diesem Stamm in der Informatik auskommen würde.

(Prijevod: Zdravka Divjak)